

DE TAAL ACHTERNA

WIM DANIËLS BIJ UITGEVERIJ THOMAS RAP

Komkomma

Mieters!

Groeten uit Brabant

Gnoeg is gnoeg

Spijkerbalsem

Wim Daniëls

De taal achterna

HET VERSLAG VAN
EEN ONTDEKKINGSTOCHT

2014

THOMAS RAP
AMSTERDAM

Voor Marijn (2001-2013), die ook de taal
achternaging, maar dat helaas veel te
kort kon doen.

Inhoud

1 Aarle-Rixtel op de kaart zetten	9
2 De taal: een gemaskerd bal	25
3 Het meervoud van ‘stoelen’	37
4 Het gewicht van woorden	49
5 De oorsprong van de taal	59
6 De mens als mensch	77
7 Arlenius, uit Aarle-Rixtel	87
8 Boer word mienieke	97
9 Het lichaam als woordenboek	107

10 De smid van het dorp	121
11 De lokroep van de komma	131
12 Stemmen trekken	143
13 Waternood en watersnood	151
14 Klinken als een klok	159
15 Het niet-verzekerbare	165
16 Taalpurisme	173
17 Een taalmuseum	181
18 Het vinden van poëzie	189
19 Stondpunten en ideaten	195

Aarle-Rixtel op de kaart zetten

Aarle-Rixtel. Je komt die plaatsnaam in diverse taalboeken tegen. De naam valt waarschijnlijk niet op als je één zo'n boek leest, maar lees je er meer, dan denk je op een zeker moment misschien toch: Aarle-Rixtel, alweer; wat is dat met die naam?

Je vindt de naam onder andere in enkele spellingboeken, zoals in *het Witte Boekje*, waarin geschreven staat dat afleidingen van de naam Aarle-Rixtel het streepje behouden dat al in de hoofdnaam staat. Dus de afleiding Aarle-Rixtelnaar moet met een streepje omdat de hoofdnaam Aarle-Rixtel dat streepje ook heeft.

Aarle-Rixtelnaar wordt daarbij in *het Witte Boekje* tegenover New Yorker gezet, waarin geen streepje komt omdat de hoofdnaam New York ook geen streepje heeft. De Aarle-Rixtelnaar is meer verwant aan de Latijns-Amerikaan, die wél ook een streepje heeft vanwege de schrijfwijze Latijns-Amerika.

Aarle-Rixtel in één adem genoemd met een wereldstad en een werelddeel.

Ik ben geboren in Aarle-Rixtel. Het waren vroeger twee aparte gehuchten, Aarle en Rixtel, die in 1810 onder de Franse wetgeving één gemeente werden. Maar ze waren dat min of meer al niet lang na het einde van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). De vrijwel volledig katholieke parochies van Aarle en Rixtel maakten toen gebruik van één en dezelfde schuurkerk nadat de protestanten de kerken van Aarle en Rixtel in beslag hadden genomen.

De naam Aarle bestaat uit de delen 'aar' en 'le'. Dit 'le' heeft in plaatsnamen meestal de betekenis 'bos'. Dat geldt ook voor het verwante 'lo(o)', dat onder andere te vinden is in de namen Hengelo en Hoenderloo. 'Aar' zou 'arend' kunnen zijn, waardoor 'Aarle' oorspronkelijk een arendsbos was. Maar het kan ook zijn dat 'aa(r)' hier 'water' betekent, waardoor het ooit om een bosgebied bij een waterloop ging, al wordt die naamsverklaring maar door weinigen serieus genomen.

In de naam Rixtel is 'stel(le)' te herkennen, dat 'plaats' betekent, terwijl 'Ri' van alles kan zijn: smal pad, rijk of een verkorting van een oude Germaanse voornaam. Niemand kan vooralsnog met zekerheid zeggen welke verklaring juist is.

Lang geleden woonde ik in Aarle-Rixtel een bijeenkomst bij die erover ging hoe Aarle-Rixtel 'op de kaart gezet' kon worden. Daarmee werd toen bedoeld dat geprobeerd moest worden om Aarle-Rixtel landelijke bekendheid te geven, zodat er misschien toeristen naar het dorp zouden komen, wat goed zou zijn voor de middenstand. Naar een vervolgbijeenkomst ben ik indertijd niet meer geweest, maar toch probeer ik sinds die

eerste bijeenkomst Aarle-Rixtel met niet-aflatende ijver op de kaart te zetten, vooral vanwege die uitdrukking: Aarle-Rixtel op de kaart zetten. Ik gebruik die soms thuis ook als ik even ergens naartoe ga zonder dat ik al een duidelijke bestemming heb.

‘Wat ga je doen?’

‘Ik ga Aarle-Rixtel op de kaart zetten.’

Als het nog eens zover komt dat ‘Aarle-Rixtel op de kaart zetten’ een algemeen gangbare uitdrukking wordt voor iets onbestemds gaan doen, zoiets als het ‘epibreren’ van Simon Carmiggelt maar dan een stuk uitvoeriger, is mijn taak volbracht.

Maar zover zal het niet komen, vrees ik. Het dorp is net als veel andere dorpen het slachtoffer geworden van de nietsontziende fusiegolf die Nederland al decennia overspoelt. Alles fuseert: kranten, scholen, bedrijven, alsof alles wat een eigen identiteit heeft, weggevaagd moet worden.

Sinds 1 januari 1997 vormt Aarle-Rixtel samen met Lieshout, Beek en Donk en Mariahout de fusiegemeente Laarbeek, een naam met weinig zeggingskracht. Als er dan toch gefuseerd moest worden, waarom niet gekozen voor een krachtigere naam, bijvoorbeeld Bavaria City, een vernoeming naar de grote bierbrouwer uit Lieshout?

Het werd Laarbeek, dat alleen al door de naam een stuk moeilijker op de kaart te zetten is dan Aarle-Rixtel. De plaatsnaambordjes van de afzonderlijke gemeentes staan er nog wel, maar dat is een doekje voor het bloeden.

Zelf blijf ik Aarle-Rixtel intussen tegen beter weten in nog altijd wel een beetje aanprijzen. Ik woon er allang niet meer, maar ik kom er nog geregeld. Veel toeristen zie ik er nooit. Ja, Midas Dekkers en zijn vrouw waren er in 2013 als toerist. Ze waren

speciaal naar Aarle-Rixtel gekomen vanwege het café van Dikke Miet, Miet Donkers. Ze is al een hele tijd dood, maar het café was in 2013 nog open; het werd gerund door de man van Miet, Jan Donkers. Midas Dekkers was op zoek naar cafés waar nog de sfeer van vroeger hing, waar nog niets gemoderniseerd was. Bij Dikke Miet was hij heel beslist aan het goede adres.

Er zijn uiteraard meer toeristen die Aarle-Rixtel hebben weten te vinden, maar het is niet zo dat mensen op de jaarlijkse Vakantiebeurs in Utrecht overal te horen krijgen dat Aarle-Rixtel de plaats is waar je moet zijn. Het dorp staat nog altijd niet erg nadrukkelijk op de kaart, geloof ik, om van Laarbeek nog maar te zwijgen.

Ikzelf ben in 1954 in Aarle-Rixtel geboren. Op 11 oktober van dat jaar. Geen erg gunstige datum, want later werd steevast over me gezegd dat ik te laat geboren was. Mijn ouders zeiden het en ook andere mensen:

‘Onze Wim is te laat geboren.’

‘Wimke Daniëls is te laat geboren.’

De uiterste datum om geboren te worden, was vroeger 1 oktober. Daarna was het te laat. Het had met de start op de kleuterschool of de lagere school te maken. Als je na 1 oktober geboren was, mocht je pas in het volgende schooljaar in de schoolbanken aanschuiven. Ik moest dus ongeveer een heel jaar wachten. Waarom? Ja, ik was te laat geboren. Het klonk alsof verder leven in feite geen zin meer had. Als mensen het zeiden, leken ze er ook nog iets bij te denken, iets in de trant van: daarom, daarom is hij zo geworden; als hij iets vroeger was geboren, was er niks aan de hand geweest, maar ja, hij is te laat geboren, er is niks meer aan te doen.

Ik heb er nu soms nóg last van. Als iemand tegen me zegt: ‘Morgen ben je jarig’, dan denk ik altijd meteen: ja, dat is wel mooi te laat.

Die 1-oktobergrens voor het onderwijs bestaat tegenwoordig niet meer. En dat is maar goed ook. Je zadelt kinderen met een trauma op.

Mijn te late verschijning op de wereld vond plaats met assistentie van dokter Dijkman, die in Aarle-Rixtel huisarts was van 1924 tot 1955. Altijd heeft een foto van hem bij ons in de huiskamer in een fotolijstje gestaan, eerst op het dressoir, later op de televisie. Hij hielp niet alleen mij ter wereld, maar voordien alle andere kinderen thuis, met mij erbij zes in totaal, van wie er twee op jonge leeftijd stierven, maar daar kon dokter Dijkman niks aan doen.

Hij was, zo werd thuis geregeld gezegd, een dokter die klaarstond voor de gewone mensen. Dat was blijkbaar iets bijzonders: klaarstaan voor de gewone mensen. En ons gezin behoorde tot de gewone mensen, had ik al vrij snel begrepen. Daarbij kwam dat dokter Dijkman een keer het leven van mijn vader redde toen die dreigde te stikken in een aardappel. Mijn vader was een verwoed aardappeleter, die op elk moment van de dag aardappelen kon eten, warm of koud, dat maakte hem niks uit. Als Vincent van Gogh wat later had geleefd en dan ook nog aardappeleeters had willen schilderen, had mijn vader heel goed voor hem kunnen poseren. Nuenen, waar Van Gogh zijn negentiende-eeuwse aardappeleeters schilderde, ligt ook maar een paar kilometer van Aarle-Rixtel vandaan.

Mijn vader werkte zijn aardappelen altijd in rap tempo naar binnen en daarbij bleef op een dag een flinke aardappel in zijn keel steken. Het verhaal wil dat hij al behoorlijk blauw aanliep

toen de te hulp geroepen dokter Dijkman de luchtpijp van mijn vader weer vrij wist te maken en zo voorkwam dat ik misschien niet eens geboren zou zijn.

Ik heb dokter Dijkman persoonlijk nooit gekend. Ik ken hem alleen van de foto, die me vanaf 1965 aan dokter Zhivago deed denken, de hoofdrolspeler uit de film *Doctor Zhivago* van dat jaar. Niet dat dokter Dijkman sprekend leek op het filmpersoonage – Dijkman droeg een bril en had geen Zhivagosnor – maar er school toch iets van een filmster in hem. Men heeft mij verteld dat hij met veel flair motor reed en dat hij als kettingroker de wereld van Peter Stuyvesant had verkend. Maar een jaar voor het uitkomen van de film *Doctor Zhivago* overleed dokter Dijkman. Zijn zoon Bob is nog geruime tijd mijn tandarts geweest. Elk half jaar als ik bij hem op controle kwam, begon ik weer over die foto van zijn vader; dat die nog altijd bij ons thuis in de huiskamer stond. Bob glunderde dan.

De gewone mensen van Aarle-Rixtel spraken in de tijd dat ik werd geboren nog allemaal dialect. Wij thuis dus ook. Dialect is mijn moedertaal. Mijn moeder kwam uit Mierlo-Hout en mijn vader uit Stiphout, twee dorpen die vlak bij Aarle-Rixtel liggen; ze maken nu deel uit van Helmond.

Toen mijn ouders in februari 1942 trouwden, kwamen ze in Aarle-Rixtel wonen, in een kil huis aan de Lieshoutseweg. In de huwelijksnacht was het er zo koud, dat het water in de beddenkruik bevroor. Mijn moeder schijnt die nacht vooral gehuild te hebben.

Het dialect dat mijn ouders meebrachten vanuit hun woonplaatsen, zal niet veel afgeweken hebben van het dialect van Aarle-Rixtel, maar er zal een beetje Helmonds in hebben door-

geklonken. En Helmonds is andere koek als het om dialect gaat. Die taal heeft heel eigen klanken, waaronder een langgerekte ‘aai’ zoals in ‘haai’ (hij); een gerekte ‘ie’ in bijvoorbeeld ‘kiejke’ (kijken); een diepklinkende en eveneens gerekte ‘oij’ in een woord als ‘vuroijt’ (vooruit); en een scherpe sk-klank waar het Nederlands ‘sch’ heeft: ‘skiete’ (schieten), ‘skuppe’ (schoppen) en ‘skoewn’ (schoenen). Iets daarvan zullen mijn ouders meegenomen hebben naar Aarle-Rixtel.

Mijn vader en moeder hadden allebei ook hun werk in Helmond. Mijn vader bij de Nedschroef, een schroefboutenfabriek, en mijn moeder tot aan haar trouwen als keukenmeisje bij de Helmondse fabrikantenfamilie Van Thiel, die eigenaar was van de Nedschroef. Daar, bij die familie, leerde mijn moeder wat Algemeen Nederlands spreken. En daarvan kon ze in een gezelschap van standaardtaalsprekers ook wel getuigen. Maar thuis was het toch uitsluitend dialect dat de klok sloeg. Tot ongeveer mijn dertiende jaar heb ik geen andere taal gesproken dan het dialect dat ik van mijn ouders leerde en in mijn omgeving hoorde. Ook de kinderen met wie ik in mijn jonge jaren speelde, spraken allemaal dialect, want kinderen van gewone mensen speelden met kinderen van andere gewone mensen en die waren allemaal dialectsprekers. Contacten met niet-dialectsprekers waren er weinig. En er waren ook niet veel contacten met mensen buiten het dorp. Af en toe gingen we naar Helmond, waar we familie hadden wonen, en naar Someren en Son, waar eveneens familie woonde, maar dat was allemaal niet ver weg. Bovendien bestonden de families die we bezochten ook uitsluitend uit dialectsprekers.

Ik kwam soms nog wel in andere plaatsen, want ik speelde bij de plaatselijke voetbalclub, ASV’33, en we moesten natuur-

lijk geregeld uitwedstrijden spelen, zoals tegen Bavo in Bakel, Mifano in Mierlo, Eli in Lieshout en Sparta '25 in Beek en Donk; maar dan was ik evenmin ver van huis. Mijn wereld was behoorlijk begrensd, wil ik maar zeggen. En dat is een uitermate gunstige situatie voor het behoud van het dialect. Een dialect bestaat bij de gratie van grenzen die je als dialectspreker niet al te vaak overschrijdt.

In de zomervakantie was het verste uitstapje dat we maakten steevast een georganiseerde busreis naar de speeltuin in Elsendorp of Wanroij, respectievelijk vijftien en vijfentwintig kilometer van Aarle-Rixtel vandaan. Een vrouw die we Anna d'n Bels noemden, organiseerde die reis elk jaar, namens Herwonnen Levenskracht, een soort van goededoelenorganisatie die ontstaan was uit de katholieke vakbeweging. Herwonnen Levenskracht richtte zich in het bijzonder op mensen met tuberculose en op gezinnen die het niet breed hadden. Tuberculose kwam bij ons gelukkig niet voor, maar breed hadden we het inderdaad niet. Ik weet nog dat ik dubbeltjes spaarde, in een stenen spaarpot, en dat mijn moeder die spaarpot op een dag kapot moest slaan omdat ze anders de groenteboer of een andere koopman niet kon betalen. Mijn moeder was als de dood om ergens schulden te maken. Dat we het niet breed hadden, betekende niet dat we arm waren. Er was in ieder geval altijd genoeg te eten, en gestopte sokken en wijd geworden onderbroeken die een tweede leven kregen dankzij nieuw elastiek, waren in mijn jeugd nog heel gewoon, ook in andere gezinnen.

De bus van Anna d'n Bels naar Elsendorp of Wanroij vertrok 's morgens rond een uur of half tien en aan het begin van de avond waren we alweer terug. Van een echte vakantiereis met overnachtingen elders was geen sprake. Ik ben in mijn

jeugdijaren (voor mijn vijftiende jaar) sowieso nooit op vakantie geweest. Mijn ouders gingen niet op vakantie. Daar was geen geld voor. Op vakantie gaan hoorde ook nog niet echt bij de tijd van toen, tenminste niet voor arbeidersgezinnen. Mijn vader had bovendien maar heel kort vakantie, één week, plus enkele ‘snipperdagen’, een benaming waarin ‘snipper’ verwant is aan ‘snijden’: er werd een dag afgesneden van de werkdagen.

De wereld ver buiten Aarle-Rixtel bleef lange tijd onbekend terrein voor mijn ouders en mij. Het woord ‘bermtoerisme’, dat stamt uit de jaren vijftig, spreekt wat dat betreft boekdelen. Mensen gingen dicht bij huis met een strand- of tuinstoel langs de grote weg zitten om te kijken naar het voorbijkomende verkeer. Dat verkeer nam in de jaren vijftig sterk toe, dus ook de mobiliteit, maar de gewone mensen konden er in het begin alleen maar naar kijken. Zelf op reis gaan was er nog niet bij.

Er is rond 1960 een Tilburgse studie verschenen met als titel *De allochtonen in Brabant*. ‘Allochtoon’ is een woord dat teruggaat op de Griekse woorden *állos* en *khthón*, die samen ‘ander land’ betekenen, wat verrassend genoeg ook de oorspronkelijke betekenis van ‘ellende’ is, el(ders) land.

Maar dat andere land in *De allochtonen in Brabant* was in 1960 nog een andere provincie in het eigen Nederland, want die Tilburgse studie ging niet over buitenlanders die in Brabant waren komen wonen, maar over mensen uit andere provincies die naar Brabant waren verhuisd. Het was destijds nog een bijzonderheid als je vanuit de ene provincie verhuisde naar een andere provincie. Aarle-Rixtel huisvestte in mijn jeugd ook enkele van deze binnenlandse allochtonen, maar daarnaast streken er toch ook al allochtonen neer in de huidige betekenis van het woord. Joegoslaven waren dat, een sinds 2003 uitgestorven

volk zou je nu kunnen zeggen, omdat het land Joegoslavië toen ophield te bestaan. Maar voordien waren ze er nog en ze waren naar Aarle-Rixtel gekomen om bij de plaatselijke textiel fabriek, de Artex, te werken. Ze sliepen in barakken en golden als een bezienswaardigheid, wat voor de allochtonen uit Gelderland of Overijssel niet zo was.

Veel meer buitenwereld was er aanvankelijk nog niet in Aarle-Rixtel. En die buitenwereld drong ook nog nauwelijks via de televisie tot mij door, want zeker de eerste tien jaar van mijn leven hadden we geen tv. Tv stelde in de jaren vijftig en begin jaren zestig trouwens nog niet veel voor. Nederland kent tv sinds 1951, maar in het begin waren er nog geen duizend Nederlanders die een toestel hadden. In de eerste tv-jaren werd er in de zomermaanden ook niet uitgezonden, omdat er dan toch niemand keek, zo was de veronderstelling. Vervolgens kreeg je de situatie dat één familie in de straat een toestel had. En daar mocht je dan op woensdag- en zaterdagmiddag gaan kijken, want dan waren er uitzendingen voor kinderen. In onze straat was het de familie De Wit die als eerste televisie had. Een uiterst curieuze familie was dat, bestaande uit de zussen Janske en Drika, van wie de laatste – zo was algemeen bekend – een niet-geconsumeerd huwelijk had met Janus de Greef, een zonderlinge man, die bij zichzelf een vinger had afgesneden om onder een bepaalde baan uit te komen. Thuis beoefende hij de kunst van het messenwerpen, waarbij hij zijn vrouw tegen een deur posteerde. Hij werd uiteindelijk aan de rand van Aarle-Rixtel dood in een sloot gevonden en begraven op het plaatselijke kerkhof, naast de ouders van Janske en Drika, waar hij na een aantal jaren weer werd ‘ge-ruimd’, op last van Drika.

Het klinkt allemaal misschien alsof ik in mijn jeugd een soort middeleeuwer was of iemand van nog langer terug, die met een berenvel om blootsvoets ongeplaveide straten afgang. Maar zo was het natuurlijk niet. De foto op het omslag van dit boek toont het ook. Het is een foto uit 1967, denk ik. Je kunt gemakkelijk misleid worden door het verval dat te zien is, door de dingen die in slechte staat zijn of door de schrijnende onwetendheid van de konijnen. Maar let op dat jasje dat ik draag. ‘Blits’ werd dat destijds genoemd. Dat was geen merknaam, maar een aanduiding voor de moderniteit ervan. Ik sta er weliswaar niet bij alsof er een nieuwe wereld op me ligt te wachten, maar dat jasje liegt niet. ‘De tijden zijn aan het veranderen’, had Bob Dylan in 1964 al gezongen, en mijn jasje, dat leek op de jasjes die Dylan droeg, was daarvan voor mezelf een eerste tastbaar bewijs.

In 1964 zat ik op de lagere school, met in mijn klas kinderen die net als ik vrijwel allemaal dialect als moedertaal hadden. Slechts enkele kinderen spraken ‘hoog-Hollands’. Dat waren fabrikantenkinderen of allochtone kinderen uit andere provincies of kinderen van wie de ouders al vroeg de mening waren toegedaan dat dialect je nergens bracht in de wereld en dat het derhalve een opvoedtaak was om je kinderen de standaardtaal te leren. Dat was juist ook in de jaren zestig een opvatting die sommige wetenschappers naar buiten brachten via artikelen en boeken. Kinderen die met het dialect als moedertaal opgroeiden, zouden met een taalachterstand te kampen krijgen, die ze via school maar moeilijk in konden lopen, zo was hun stellingname. Het was volstrekte onzin. Als dialectspreker heb je met het dialect op zich altijd juist méér taalbagage dan een standaardtaalspreker. Het Algemeen Nederlands is in verge-

lijking met het dialect een buitengewoon karige taal, die vooral heel erg dof klinkt afgezet tegenover het dialect. Dialecten hebben een klankenarsenaal dat veel uitgebreider is dan dat van de standaardtaal. Voor de lange 'ij' bijvoorbeeld bestaan in mijn dialect maar liefst acht verschillende uitspraakvarianten. De ene keer is het 'ai', zoals in 'gai' (jij), de andere keer 'ie', zoals in 'hieje' (hijgen), of 'èè', zoals in 'vèèf' (vijf), enzovoort. Het is met zo'n klankrijkdom in je dialect ondenkbaar dat je juist door dat dialect achter zou lopen bij een standaardtaalspreker. Natuurlijk kunnen er andere factoren zijn die je op een taalachterstand zetten, maar die hebben met het dialect als zodanig niets te maken.

Toch vatte bij veel mensen, ook bij onderwijzers, de gedachte post dat dialectsprekers minder in hun mars hadden. En daar ging men zich ook naar gedragen. Dialectsprekende kinderen kregen van bepaalde onderwijzers op grond van hun dialectspraak lagere cijfers of een lager advies voor het vervolgonderwijs. Ze waren niet dommer dan standaardtaalkinderen, maar er werd wel van uitgegaan dat ze dat waren omdat ze dialect spraken. En de dialectsprekers schaalden zichzelf van de weeromstuit ook lager in. Het heeft er lange tijd voor gezorgd dat je in het hoger onderwijs en vervolgens in de beter betaalde banen vooral mensen tegenkwam die de standaardtaal als moedertaal hadden en niet het dialect, behalve dan in die delen van Nederland waar ze van oudsher trots waren op hun dialect, zoals in grote delen van Limburg. Daar waren ook veel hoogopgeleide mensen en fabrikanten van huis uit dialectspreker.

Door de foutieve opvatting dat dialectsprekende kinderen een taalachterstand zouden hebben, gingen steeds meer ouders ertoe over om 'Nederlands' tegen hun kinderen te praten.

Ze bleven onderling dialect spreken (want je kunt niet met je man of vrouw met wie je altijd dialect hebt gesproken opeens de standaardtaal gaan spreken; dan is het alsof je vreemdgaat), maar tegen hun kinderen gebruikten ze de standaardtaal, tenminste zo goed en zo kwaad als dat ging, want ze beheersten die standaardtaal zelf meestal nog niet heel goed. Het leverde vaak komische situaties op, vooral aan de eettafel, waarbij vader en moeder onderling dialect spraken, maar zo gauw ze zich tot de kinderen richtten, stapten ze over op de standaardtaal of wat daar in hun geval voor doorging.

moeder (*tegen man*): Toon, allie Sjaan is temiddug nog langs gewist en ze vroeg of gai mèrigge erpul vur d'r kàànt haale.

man: O.

moeder (*tegen dochter*): Zal ik nog wat aardappelen voor je opscheppen, Ansje?

Bij mij thuis was van een poging van mijn ouders om tegen mij de standaardtaal te spreken geen sprake, want de informatie uit de wetenschappelijke onderzoeken bereikte ons niet en zeker voor mijn vader zou het ook echt een brug te ver zijn geweest om Nederlands te spreken. Maar het echte afkeuren van het dialect ten gunste van het Nederlands kwam eigenlijk ook pas goed op gang kort na mijn lagereschooltijd. Daardoor bleef de standaardtaal voor mij aanvankelijk een min of meer onbekende taal.

Op de lagere school had je wel meesters en juffrouwen die Algemeen Nederlands spraken, maar heel veel invloed op mijn eigen taalgebruik had dat niet, want je kwam op de lagere

school vroeger nauwelijks zelf aan het woord. Pas toen ik op de middelbare school zat, begon dat Algemeen Nederlands in mij neer te dalen. Toen ook begon ik de grenzen van Aarle-Rixtel steeds meer te overschrijden. Nog niet vaak als mulo-leerling maar meteen daarna, zo rond mijn zestende, als havo-4-leerling wel. Ik had vrienden die allemaal op een brommer reden, buikschuivers, zoals een Zündapp. En daarmee trokken we er geregeld op uit, waarbij ik dan bij iemand achterop zat (zelf ben ik altijd brommerloos gebleven). In de zomervakantie gingen we zelfs twee weken naar de Nederlandse kust en één keer nog veel verder weg, echt de grens over, naar het Duitse Cochem.

Na de havo was het hek helemaal van de dam, want ik ging studeren in Tilburg en daar op kamers wonen. Nu was de afstand tussen Aarle-Rixtel en Tilburg weliswaar niet heel groot, en ik overbrugde de afstand in de weekenden altijd met de fiets, maar ik kwam op de opleiding die ik in Tilburg volgde, mensen uit allerlei windstreken van Nederland tegen, tegen wie ik natuurlijk geen dialect kon spreken. Ik ontdekte daarnaast de trein, die je door heel Nederland bracht, en ook naar België en Parijs, waar je in parken slaapplaatsen had die niets kostten.

In Tilburg ging ik niet geheel toevallig Nederlands studeren aan de lerarenopleiding, met als bijvak ook nog een andere taal, Duits. Dat dialect van mij, zo had ik allang ontdekt, stond aan de basis van alles wat er over taal te ontdekken viel. Als ik met het Algemeen Nederlands als moedertaal was opgegroeid, had ik mijn heil misschien in een heel andere studie gezocht: economie of biologie, maar door mijn dialect was de taal in mij gaan zingen.

Dat ik door steeds vaker de grens van Aarle-Rixtel te negeren, meewerkte aan de ondergang van mijn dialect, had ik in

het begin nog niet in de gaten. Maar zo is het wel. Rond pakweg 2050 is het afgelopen met het dialect van Aarle-Rixtel en met alle andere dialecten in Nederland. Dan zijn onze dialecten nog slechts cultureel erfgoed, door heemkundige liefhebbers af en toe van stal gehaald om in liedjes of anderszins tentoongesteld te worden.

Je kunt het bijna op je vingers uittellen. Ik zat zoals gezegd op de lagere school met kinderen in de klas die vrijwel allemaal net als ik dialect als moedertaal hadden. 40 jaar later stelde ik via een onderzoekje op de basisscholen in Aarle-Rixtel vast dat anno nu bijna niemand meer opgroeit met dialect als moedertaal. In 40 jaar tijd is het beeld volledig veranderd. En Aarle-Rixtel is beslist exemplarisch voor de situatie in de rest van het land, al zijn er een paar gebieden, vooral in Limburg, waar dialect soms nog wél de moedertaal van kinderen is.

Maar als het dialect geen of nauwelijks nog jonge moedertaalsprekers heeft, duurt het nog een generatie of drie voordat het zo goed als helemaal verdwenen is. De klankkleur zal een beetje behouden blijven en een enkel woord zal overleven, zoals in Zuidoost-Brabant ‘kuukske’ (koekje) en ‘lozzie’ (horloge), maar over zulke woorden zullen de sprekers zich dan eerder vrolijk maken dan ze als normale woorden te beschouwen die deel uitmaken van de dagelijkse woordenschat.

Het dialect is dus een slachtoffer van grenzen die er niet meer zijn. Of ik dat erg vind? Ik zie het als een zoenoffer. Want ik zou beslist niet willen dat ik – zoals in mijn jeugd – nog vrij strikt binnen grenzen zou moeten leven. Ik ben met plezier ook een allochtoon geworden, in Eindhoven, Nijmegen, Amsterdam, Berlijn en verder weg, want ook in New York en Latijns-Amerika was ik. Aarle-Rixtel en de taal die ik er leerde, zijn

deel van een grenzenloze wereld geworden. Aarle-Rixtel loste al min of meer op in Laarbeek en het lokale dialect lost op in een regiolect, dat steeds dichterbij de standaardtaal komt tot het zich daarvan niet meer onderscheidt.

Het is altijd sneu als een natuurlijke taal het loodje legt. Taalvariëteit is veel mooier dan een eenheidsworst. Het is een kleurenpalet ten opzichte van uitsluitend groen of blauw. Maar verdwijnende talen zijn de prijs die nu eenmaal betaald moet worden voor de voordelen van een grenzenloos bestaan, al hoeft daarvoor nog niet de kleinschaligheid van een dorp opgegeven te worden. Aarle-Rixtel had gerust zelfstandig kunnen blijven. Het dialect had je er niet mee gered, maar iets van een eigen identiteit, een eigen karakter, was dan toch meer behouden gebleven dan nu onder de paraplu van Laarbeek het geval is. En ik had mijn missie kunnen volbrengen: Aarle-Rixtel op de kaart zetten, onder andere door de naam af en toe binnen te loodsen in een taalboek.